

Danuta Szpilko

TURYSTYKA W PROJEKTACH FORESIGHTU REGIONALNEGO W POLSCE

Danuta Szpilko, mgr – Politechnika Białostocka

adres korespondencyjny:
Wydział Zarządzania
16-001 Białystok-Kleosin, ul. Oj. St. Tarasiuka 2
e-mail: e-mail: d.szpilko@pb.edu.pl

TOURISM IN REGIONAL FORESIGHT PROJECTS IN POLAND

SUMMARY: The economic situation and the development of tourism in the regions are highly dependent on the phenomena occurring both within the region, as well as outside. This forces the regional decision-makers to build development strategies for tourism development in the perspective of several years. Skillful implementation of new processes of anticipating future changes in tourism and the utilization of knowledge on promising market segments may become a chance for the modern tourist regions. Foresight is a proposition of such a process, defined as all the activities designed to make the best possible choice concerning the vision of the future, as well as to identify ways of its implementation. This article aims to analyze the regional foresight studies carried out in Poland.

KEY WORDS: foresight, tourism

Wstęp

W XXI wieku regiony turystyczne podlegają podobnym wymaganiom rynkowym jak podmioty gospodarcze. Sytuacja gospodarcza i rozwój turystyki są silnie uzależnione od zjawisk zachodzących zarówno wewnątrz, jak również poza ich granicami. Wymusza to przede wszystkim na decydentach regionalnych wykorzystanie dostępnych narzędzi planowania, w tym w szczególności budowanie konkurencyjnych i rozwojowych strategii kształtowania turystyki w perspektywie kilkunastu lat.¹ Umiejętne wdrożenie nowych procesów antycypacji przyszłych zmian w turystyce i wykorzystanie wiedzy o perspektywicznych segmentach rynku może stać się szansą współczesnych regionów turystycznych. Propozycją takiego procesu jest foresight, który zdefiniować można jako ogół działań mających na celu dokonanie najkorzystniejszego wyboru wizji przyszłości, jak również wskazanie dróg jej realizacji.

Celem artykułu jest przedstawienie dotychczas realizowanych w Polsce badań foresightu regionalnego, ze szczególnym uwzględnieniem turystyki.

1. Foresight i jego znaczenie

Pojęcie „foresight” w tłumaczeniu z języka angielskiego oznacza „przewidywanie”. W języku polskim nie ma jednowyrazowego odpowiednika w literaturze przedmiotu, funkcjonuje więc termin angielski. Pojęcie to rozumiane jest jako spojrzenie lub sięgnięcie w przyszłość, przy czym nie chodzi wyłącznie o prognozę, ale przede wszystkim o możliwość wpływu na bieg wydarzeń. Foresight to aktywne budowanie obrazu przyszłości, łączące trzy elementy: monitorowanie, prognozowanie oraz oddziaływanie na rzeczywistość z uwzględnieniem jej przyszłego rozwoju.²

Foresight jest zbiorem narzędzi ułatwiających konstrukcje scenariuszy rozwoju sytuacji w stosunkowo dalekiej perspektywie (zwykle 10-20 lat), jak również w przypadkach, gdy może nastąpić trudny do przewidzenia rozwój sytuacji. Nie ma on charakteru projektu naukowego, lecz jest kombinacją: intuicji, metod badawczych, analizy antycypacyjnej i badania rozwoju trendów.³

¹ K. Borodako, *Identyfikacja perspektywicznych segmentów turystyki jako wkład do foresightu regionalnego i tworzenia strategii rozwoju sektora*, w: *Potencjał turystyczny. Zagadnienia ekonomiczne*, red. A. Panasiuk, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010, s. 29.

² *Foresight jako narzędzie zarządzania wiedzą i innowacją*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010, s. 6-7.

³ J. Kuciński, *Organizacja i prowadzenie projektów foresight w świetle doświadczeń międzynarodowych*, Instytut Podstawowych Problemów Techniki PAN, Warszawa 2006, s. 5.

Najbardziej znaną definicję foresightu opracował B. Martin. Według niego, foresight jest procesem zaangażowanym w systematyczne próby spojrzenia na długoterminową przyszłość nauki, technologii gospodarki oraz społeczeństwa, mającym na celu identyfikację obszarów badań strategicznych oraz powstających technologii generycznych, które mają potencjał przyniesienia najwyższych korzyści gospodarczych i społecznych.⁴ Z kolei H. Grup i H.A. Linstone definiują foresight jako odpowiednik wiązki systematycznych wysiłków patrzenia w przyszłość i dokonywania najbardziej efektywnego wyboru. Przy czym foresight zakłada, że nie istnieje pojedyncza przyszłość. W zależności od działania lub braku działania w teraźniejszości wiele wariantów przyszłości jest możliwych, ale wyłącznie jeden z nich zaistnieje.⁵ Według K. Rogut i B. Piaseckiego, foresight to rodzaj usystematyzowanego myślenia, którego istotą jest bardziej kreowanie przyszłości niż tylko jej przewidywanie i zarządzanie nią.⁶ Warto wskazać również interpretację J.F. Coatesa, który traktuje foresight jako proces, w którym dochodzi do pełnego zrozumienia sił kształtujących daleką przyszłość i który powinien być brany pod uwagę w formułowaniu polityki, planowaniu i podejmowaniu decyzji.⁷ Zgodnie z definicją Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego foresight jest procesem kreowania kultury myślenia społeczeństwa o przyszłości, w którym zarówno naukowcy, inżynierowie, jak i przedstawiciele przemysłu czy pracownicy administracji publicznej biorą udział w wyznaczaniu strategicznych kierunków rozwoju badań i rozwoju technologii w celu przysporzenia jak największych korzyści ekonomicznych i społecznych w gospodarce. Uczestniczący w projektowaniu foresight ustalają priorytetowe kierunki badań, wspólnie tworząc wizję przyszłych osiągnięć.⁸

Nie każdy proces przewidywania i kształtowania przyszłości można uznać za foresight. Projekcja przyszłościowa tego typu musi odpowiadać określonym charakterystykom wskazującym, że foresight⁹:

- to proces, a nie technika (prognostyczna);
- to analiza interdyscyplinarna;
- obejmuje długoterminowe perspektywy czasowe;
- integruje różne perspektywy, w tym rozwój naukowy, technologiczny, gospodarczy, polityczny i społeczny;
- stanowi narzędzie wspomagające proces decyzyjny, ale nie oferuje gotowych strategii korporacyjnych czy politycznych;

⁴ *Foresight technologiczny*, t. 1, *Organizacja i metody*, UNIDO, Wiedeń 2005, wydanie polskie, PARP, Warszawa 2007, s. 8.

⁵ *Ibidem*, s. 8.

⁶ A. Rogut, B. Piasecki, *Podręcznik ewaluatora projektów foresight*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2011, s. 33.

⁷ K. Borodako, *Proces foresightu regionalnego w obszarze turystyki zrównoważonej na przykładzie wybranych projektów*, w: *Przedsiębiorczość, innowacyjność, foresight*, red. L. Woźniak, Rzeszów 2008, s. 591.

⁸ *Foresight technologiczny*, t. 2, *Foresight technologiczny w praktyce*, UNIDO, Wiedeń 2005, wydanie polskie PARP, Warszawa 2007, s. 197.

⁹ *Ibidem*, s. 8.

- to próba promowania innowacji technologicznych i społecznych w sektorze publicznym i prywatnym;
- optymalnie powinien być realizowany jako proces partycypacyjny z promotorami, którzy muszą zrealizować podjęte decyzje.

W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że celem foresightu jest wskazanie i ocena przyszłych potrzeb, szans i zagrożeń związanych z rozwojem społecznym, gospodarczym i technologicznym, jak również przygotowanie odpowiednich działań wyprzedzających dotyczących nauki i techniki, uwzględniających ogólnejsze uwarunkowania społeczne, ekonomiczne, technologiczne.¹⁰ Cele foresightu realizowane są przy wykorzystaniu różnorodnych narzędzi i metod zarówno ściśle naukowych, jak i heurystycznych, bazujących na intuicji eksperckiej. Iteracyjny charakter procesu sprawia, iż foresight może być traktowany jako stałe podejście w myśleniu o przyszłości i funkcjonować jako użyteczne narzędzie przy próbach zarządzania nią.¹¹

Zadaniem procesu foresightu jest równoczesne wprowadzenie w życie trzech zamierzeń: przemyślenie przyszłości, przeprowadzenie na jej temat specjalistycznej debaty i sformułowanie rekomendacji do działań na rzecz odpowiedniego ukształtowania przyszłości (*thinking, debating, shaping*).¹²

Proces foresightu poszerza percepcję przyszłości w czworaki sposób. Po pierwsze, pomaga ocenić konsekwencje obecnych działań i decyzji. Po drugie, pomaga wykryć problemy, zanim się pojawią, i ich uniknąć. Po trzecie, pomaga rozważyć obecne konsekwencje możliwych przyszłych działań. Po czwarte, pomaga określić charakterystykę pożądanego scenariusza rozwoju przyszłości.¹³

Foresight tworzy język debaty społecznej oraz kulturę budowania społecznej wizji myślenia o przyszłości. W trakcie realizacji projektów analizy i oceny przeprowadzane są przy udziale przedsiębiorców, naukowców, przedstawicieli administracji publicznej, organizacji pozarządowych i społecznych, polityków. Mają oni bezpośredni kontakt z nauką i gospodarką oraz regulacjami jej dotyczącymi, poprzez co zapewniają merytorycznie poprawny opis problemów oraz wskazują na możliwości ich rozwiązania.¹⁴

Zarówno sam proces foresightu, jak i jego wyniki są wykorzystywane przede wszystkim do tworzenia, a następnie realizacji polityki naukowej, technicznej i innowacyjnej państwa oraz jako narzędzie rozwijania w społeczeństwie kultury myślenia o przyszłości.¹⁵

¹⁰ J. Kuciński, *Podręcznik metodyki foresight dla ekspertów projektu Foresight regionalny dla szkół wyższych Warszawy i Mazowsza „Akademiczne Mazowsze 2030”*, Politechnika Warszawska, Warszawa 2010, s. 5.

¹¹ A. Magruk, E. Jańczuk, *Typologia i klasyfikacja metod badawczych foresightu technologicznego*, w: *Koniunktura gospodarcza a reakcje podmiotów gospodarujących*, red. J. Czech-Rogosz, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009, s. 382.

¹² J. Kuciński, *Podręcznik metodyki foresight...*, *op. cit.*, s. 5.

¹³ *Foresight jako narzędzie...*, *op. cit.*, s. 7.

¹⁴ [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.nauka.gov.pl/nauka/polityka-naukowa/panstwa/program-foresight/definicja/ [Data wejścia: 29-01-2012].

¹⁵ [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.ippt.gov.pl/foresight/foresight-narodowy.html [Data wejścia: 29-01-2012].

2. System planowania rozwoju turystyki w Polsce

Państwo jest podstawowym podmiotem realizującym politykę turystyczną danego kraju. Poszczególne jego funkcje są powiązane z turystyką w różnym stopniu. Ogólnie przyjmuje się, iż występuje siedem funkcji rządu w odniesieniu do turystyki. Są to: koordynacja, planowanie, prawodawstwo, aktywność gospodarcza, stymulacja, uspołecznianie turystyki, ochrona interesu publicznego.¹⁶

Zarządzaniem turystyką w Polsce na szczeblu krajowym zajmuje się utworzone w 2007 roku Ministerstwo Sportu i Turystyki. Odpowiada ono za programowanie rozwoju, kształtowanie mechanizmów prawno-ekonomicznych oraz promocję turystyki na rynku krajowym i międzynarodowym. Do zakresu działania Ministerstwa w sferze planowania turystyki należą w szczególności zadania związane z kreowaniem rozwoju i promocji turystyki oraz opracowaniem, wdrażaniem i monitorowaniem programów i decyzji dotyczących sektora turystyki.¹⁷ Dokumentem planistycznym kształtującym rozwój turystyki na szczeblu krajowym jest przyjęty 26 września 2008 roku przez Radę Ministrów dokument rządowy Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku. Jako podstawowe założenie przyjęto traktowanie turystyki jako dziedziny ściśle powiązanej z wieloma procesami rozwoju i kształtowanie jej zgodnie z innymi celami społeczno-gospodarczego rozwoju kraju. Jego realizacja wyraźnie wpisuje się w realizację celów strategicznych Unii Europejskiej, określonych w Strategii Lizbońskiej, a także priorytetów Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015 oraz celu strategicznego Narodowej Strategii Spójności 2007-2013.¹⁸

Właściwe planowanie turystyki nie może się ograniczyć jedynie do rozwiązań na szczeblu centralnym. Istotną rolę w zarządzaniu turystyką odgrywają podmioty szczebla regionalnego i lokalnego, do których należą samorządy terytorialne. Pełnią one zarówno funkcje regulacyjne (prawotwórcze, strategiczno-programowe, kontrolne), jak również prowadzą bezpośrednią działalność w sferze realnej turystyki. W Polsce samorząd terytorialny funkcjonuje na trzech szczeblach zarządzania: wojewódzkim – jako segment władzy regionalnej oraz na szczeblach powiatowym i gminnym – jako segmenty władzy lokalnej.¹⁹

Najwyższą formą organizacji samorządu terytorialnego jest samorząd województwa, który odgrywa ważną rolę w systemie zarządzania turystyką. Możliwości planowania rozwoju turystyki wynikają przede wszystkim z następujących kompetencji samorządu wojewódzkiego: uchwalania strategii rozwoju województwa, programów wojewódzkich oraz planu zagospodarowania przestrzennego, uchwalania budżetu województwa, określania zasad udzielania dotacji

¹⁶ J. Borzyszkowski, *Organizacja i zarządzanie turystyką w Polsce*, CeDeWu.pl, Warszawa 2011, s. 35.

¹⁷ *Ibidem*, s. 40.

¹⁸ [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.msport.gov.pl/strategie-turystyka/524-Kierunki-rozwoju-turystyki-do-2-15-roku?retpag=/strategie-turystyka/ [Data wejścia: 29.01.2012].

¹⁹ Z. Ziobrowski, W. Lachewicz, *Zadania i kompetencje samorządu powiatowego*, w: *Rola powiatu w gospodarce przestrzennej, komunalnej, wodnej, drogownictwie i ochronie środowiska*, Brytyjski Fundusz Know-How, Fundusz Współpracy, Warszawa 2000, s. 10.

przedmiotowych i podmiotowych z budżetu²⁰. Samorząd województwa, dbając o rozwój, może kreować własną regionalną politykę turystyczną, ukierunkowaną na podniesienie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki turystycznej, pobudzanie aktywności gospodarczej oraz zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego obszarów. Realizację tej polityki w zakresie planowania turystyki umożliwi w szczególności programowanie kierunków rozwoju turystyki w województwie poprzez opracowanie strategii oraz programów rozwoju regionalnych produktów turystycznych.

Podstawowe zadania samorządu powiatowego i gminnego różnią się od zadań samorządu wojewódzkiego. Samorząd powiatowy, podobnie jak i gminny, nastawiony jest głównie na zaspokajanie zbiorowych potrzeb mieszkańców, a więc realizację interesu lokalnego. Działania samorządów powiatowych w sferze turystyki obejmują w szczególności: opracowanie i realizację strategii rozwoju turystyki, poprawę dostępności komunikacyjnej rejonów recepcji turystycznej, ochronę i wzbogacanie walorów turystycznych, promocję turystyczną.²¹

Najniższym szczeblem administracji samorządowej, ale najważniejszym w strukturze zarządzania samorządowego turystyką jest samorząd gminny. Znacząca jego rola w zakresie planowania rozwoju turystyki wynika przede wszystkim z możliwości opracowania i realizacji długookresowych strategii lub programów rozwoju turystyki oraz opracowywania kierunków i zasad zagospodarowania turystycznego gminy.²²

Dzięki przyznanym kompetencjom samorządy gminne i powiatowe mają szerokie możliwości planowania rozwoju turystyki na swoim terenie. To one podejmują najważniejsze decyzje dotyczące kierunków rozwoju lokalnego, kształtu zagospodarowania przestrzeni, sposobu zarządzania środowiskiem, kierunków wydatkowania środków budżetowych. Mogą więc świadomie inicjować procesy planowania zmierzające do efektywnego i racjonalnego wykorzystania najcenniejszych zasobów przyrodniczych i kulturowych, a przez to aktywnie uczestniczyć w kształtowaniu całkowitego produktu turystycznego swojego obszaru oraz podnoszeniu jego atrakcyjności.

Obecnie do obowiązków gmin należy tworzenie podstawowych dokumentów planistycznych, w których turystyka pełni istotną rolę. Są to na przykład studium uwarunkowań i kierunków rozwoju i miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Strategia rozwoju turystyki jest natomiast opracowywana fakultatywnie. W przypadku gmin posiadających ten dokument pojawia się problem z jego wdrożeniem. Często uchwalona przez radę gminy lub sejmik województwa strategia rozwoju turystyki staje się dokumentem, który nie jest realizowany. Zapisy strategii stają się tylko krótkotrwałym celem politycznym, a zada-

²⁰ H. Kiryłuk, *Rola samorządu terytorialnego w zarządzaniu turystyką na obszarach przyrodniczo cennych*, w: *Turystyka i rekreacja na obszarach przyrodniczo cennych w regionach transgranicznych północno-wschodniej Polski*, red. W. Chiżniak, T. Ołdytowski, E. Szymańska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009, s. 54.

²¹ *Ibidem*, s. 57.

²² *Ibidem*, s. 58.

nia wskazywane w strategiach wraz z warunkami prowadzenia działań nie są podejmowane lub są realizowane tylko w części. Praktyki takie dotyczyły między innymi wojewódzkich strategii (programów) rozwoju turystyki, opracowywanych w części regionów na lata 2003-2006. Niezrealizowane zapisy strategii zostały ponownie wpisane do kolejnego okresu planowania, na lata 2007-2013 i następnie, a realność realizacji celów jest nadal ograniczona.²³

Ważnymi podmiotami w systemie planowania rozwoju turystyki są Polska Organizacja Turystyczna, regionalne i lokalne organizacje turystyczne, a także Polska Agencja Rozwoju Turystyki.²⁴

3. Projekty foresightu regionalnego w Polsce

W zależności od przyjętego kryterium podziału można wyróżnić kilka rodzajów foresightu. Biorąc pod uwagę cel, na jaki jest ukierunkowany, w literaturze światowej wyróżnia się dwa rodzaje projektów: foresight technologiczny (*technology foresight*) i foresight regionalny (*regional foresight*). Ze względu na terytorialny zasięg zainteresowania wyróżnia się foresight regionalny, krajowy, transgraniczny, ponadnarodowy. Niekiedy stosowane są również określenia foresight branżowy (na przykład w zakresie wytwarzania i wykorzystywania energii) innowacyjny, strategiczny.²⁵ Wytyczenie wyraźnej granicy pomiędzy podstawowymi rodzajami foresightu nie jest możliwe; bardziej stosowna wydaje się klasyfikacja z punktu widzenia analizowanych przez nie aspektów.

Foresight technologiczny to proces polegający na systematycznym patrzeniu w długiej perspektywie w przyszłość nauki i techniki, ekonomii i społeczeństwa, powiązany z umiejętnością dobierania strategicznych technologii, mających przynieść korzyści ekonomiczne i społeczne.²⁶

Foresight regionalny jest definiowany jako systematyczny, kolegialny proces zbierania informacji o przyszłości i na tej podstawie budowania średnioterminowej i długoterminowej wizji rozwojowej regionu, umożliwiającej podejmowanie bieżących decyzji i mobilizowanie wspólnych działań. Łączy on kluczowe czynniki zmian i zmienne źródła wiedzy w taki sposób, żeby rozwijać przyszłe wizje strategiczne.²⁷ Turystyka, ze względu na swój interdyscyplinarny charakter

²³ A. Panasiuk, *Instrumenty zarządzania regionem turystycznym*, w: *Strategie rozwoju turystyki w regionie*, red. B. Meyer, D. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 24-32.

²⁴ Z. Kruczek, *Kompendium pilota wycieczek*, Proksenia, Kraków 2010, s. 34.

²⁵ J. Ejdyś, A. Lulewicz-Sas, *Zrównoważony rozwój w badaniach foresight*, w: *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonej gospodarki opartej na wiedzy*, red. B. Poskrobko, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok 2011.

²⁶ T. Kuwahara, *Technology Foresight in Japan – The Potential and Implications of DELPHI Approach* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.nistep.go.jp/achiev/ftx/eng/mat077e/html/mat077ee.html [Data wejścia: 02-02-2012], s. 2.

²⁷ J. Skonieczny, *Narzędzia SPI w zarządzaniu regionami europejskimi* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.dcsr.wroc.pl/files/File/konferencja20060629/prez/14_narzedzia_spi.pdf [Data wejścia: 02-02-2012], s. 12.

i umiejscowienie w regionie w procesie planowania, powinna być zaliczana do foresightu regionalnego. Charakterystyka poszczególnych typów projektów foresightu regionalnego została przedstawiona w tabeli 1.

Do chwili obecnej w Polsce zrealizowano ponad 40 projektów foresight, z czego piętnaście stanowiły projekty regionalne. Miały one dwa główne źródła finansowania pochodzące ze środków Unii Europejskiej. Osiem projektów finansowanych było z Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (lata 2004-2006), sześć projektów z Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (lata 2007-2013), a jeden z 6 Programu Ramowego Badań i Rozwoju Technicznego Unii Europejskiej. Większość projektów zrealizowano w województwach: śląskim, opolskim, podkarpackim, świętokrzyskim, małopolskim, dolnośląskim, małopolskim, wielkopolskim. Instytucjami realizującymi projekty w głównej mierze były państwowe uczelnie wyższe.

Cele projektów foresightu regionalnego związane były najczęściej z identyfikacją priorytetowych technologii na rzecz rozwoju regionu, takich jak: biotechnologie, transport i infrastruktura, energetyka, technologie na rzecz ochrony środowiska oraz technologie dla energetyki. W projektach, poza zidentyfikowaniem kluczowych technologii, które będą się rozwijały w ciągu najbliższych kilkunastu lat, dokonano oceny szans i zagrożeń ich rozwoju oraz wskazano działania, jakie należy podjąć w celu ich rozwoju.

Tabela 1
Typy foresightu regionalnego

Typ foresightu	Korzyści
Strategiczny (<i>strategic</i>)	uelastycznienie oraz ukierunkowanie na przyszłą politykę
	dostarczenie wiedzy na temat opinii społeczeństwa
	ulepszenie systemu informacji
Naukowy (<i>scientific</i>)	poprawa wykorzystania osiągnięć naukowych
	ułatwienie wykorzystanie środków przeznaczonych na działalność B+R
	dostarczenie wiedzy na temat rynku przyszłości
Przemysłowy (<i>industrial</i>)	wzmocnienie korzyści z istnienia przemysłu
	ułatwienie zakładania działalności gospodarczej
	zwiększenie zatrudnienia przy nowych technologiach
Edukacyjny (<i>educational</i>)	zachęcenie do działań o charakterze innowacyjnym
	zachęcenie do uzyskiwania wykształcenia
	umożliwienie ukierunkowania edukacji tak, aby dostarczyć przemysłowi odpowiednich pracowników
Społeczny (<i>social</i>)	umożliwienie poprawy infrastruktury
	przygotowanie na zagrożenia
	zmierzanie do podniesienia poziomu życia

Źródło: *Blueprints for Foresight Actions in the Regions: Upgrade Foresight Strategy and actions to assist regions of traditional industry towards a more knowledge based community*, European Commission, Brussels 2004, s. 34.

4. Turystyka jako przedmiot badań foresightu regionalnego w Polsce

Projekty foresight realizowane w regionie najczęściej poświęcone są jednej lub kilku branżom, które zespół ekspertów uzna za perspektywiczne lub istotne z punktu widzenia przyszłego rozwoju województwa. Motywy, dla których projekty foresightu w ostatnich latach bardzo się spopularyzowały, w dużej mierze wynikają z czynników, które spowodowały ich rozwój. Do czynników tych należy zaliczyć między innymi²⁸:

- zwiększenie się konkurencji gospodarczej i przemysłowej (kraje wysoko rozwinięte konkurują na globalnym rynku w zakresie branż opartych na wiedzy lub mających charakter *stricte* usługowy, takich jak turystyka);
- rosnącą presję na wydatki rządowe (rozwój wielu dziedzin gospodarki budowany jest na wydatkach rządowych, od których wielkości są uzależnione; poprzez rywalizację, między innymi w wymiarze innowacyjności, główną płaszczyzną odniesień są wydatki na badania i rozwój);
- zmieniającą się formułą generowania współczesnej wiedzy (obecnie generowana jest w różnych miejscach na świecie i jest ona najczęściej trwałym elementem realizowanych procesów innowacyjnych);
- pojawiające się nowe style prowadzenia polityki regionalnej (na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku uważano, że nastąpił przełom polegający na prowadzeniu polityki bardziej otwartej, umożliwiającej większy udział partnerów regionalnych);
- „efekt milenium” (wiele gospodarek świata chciało znaleźć się w czołówce krajów przygotowanych do wykorzystania potencjalnych szans związanych z rozpoczęciem nowego wieku i tysiąclecia).

Odnosząc się do powyższych czynników związanych z dynamicznym rozwojem foresightu regionalnego, można jednoznacznie wskazać na powody szerokiej aprobaty tego procesu w wielu regionach świata w różnych branżach, także związanych z turystyką. Jednym z głównych motywów realizacji projektów foresightu regionalnego w branży turystycznej jest potrzeba podejmowania działań planistycznych oraz budowa polityki rozwoju tego sektora w regionie. Jednocześnie należy wymienić wiele powodów realizacji projektów foresightu, takich jak²⁹:

- wsparcie procesu planowania strategicznego dodatkowym wkładem merytorycznym, pochodzącym od branżowych partnerów regionalnych;
- zebranie wiedzy o turystyce w regionie w formie raportów, publikacji książkowych lub innych opracowań;
- rozpowszechnienie wiedzy o turystyce wśród partnerów regionalnych poprzez organizację określonej liczby warsztatów, seminariów lub konferencji;

²⁸ B. Martin, R. Johnston, *Technology Foresight for Wiring Up the National Innovation System*, „Technology Forecasting and Social Change” 1999, Vol. 60, p. 41-42.

²⁹ K. Borodako, *Identyfikacja perspektywicznych segmentów ...*, op. cit., s. 31.

- utworzenie nowych podmiotów instytucjonalnych (stowarzyszeń, związków, izb, klastrow) lub wyartykułowanie lidera odpowiedzialnego w branży za jej interesy i rozwój.

W wielu jednak przypadkach autorzy projektów foresightu turystycznego dążą do zaspokojenia bardziej zróżnicowanych potrzeb i oczekiwań. Wyartykułowane potrzeby są następnie przedstawione w postaci celów projektu, które powinny być sformułowane jednoznacznie i wynikać z konsultacji odbytych z głównymi interesariuszami turystyki w regionie. Jednocześnie motywy i cele podjęcia prac nad tym przedsięwzięciem muszą być w określony sposób zgodne z dostępnymi już wynikami badań dotyczących priorytetowych obszarów rozwoju turystyki w danym regionie.³⁰

Obszary i problematykę dotyczącą turystyki ujętą w projektach foresightu regionalnego w Polsce zaprezentowano w tabeli 2. W opracowaniu uwzględniono dziesięć spośród piętnastu projektów foresightu regionalnego, w których znajdowały się odniesienia do rozwoju turystyki.

Analiza zrealizowanych projektów foresightu regionalnego wskazuje, iż w Polsce dotychczas nie został zainicjowany kompleksowy projekt foresight dotyczący wyłącznie rozwoju turystyki. Fakt ten wskazuje, że turystyka jest nadal niewystarczająco docenianą gałęzią gospodarki, mimo że stanowi bardzo ważny element rozwoju regionu.

W dotychczas zrealizowanych w Polsce projektach foresightu regionalnego turystyka zazwyczaj nie jest uznawana za kluczową branżę. W większości przypadków, gdy staje się obiektem badań, również jest ujmowana dość marginalnie. Analizując informacje zamieszczone w tabeli 2, można zauważyć, iż na piętnaście zrealizowanych projektów foresightu regionalnego tylko w ośmiu są wskazywane znaczące odniesienia do rozwoju turystyki. W pozostałych pojawiają się jedynie drobne wzmianki dotyczące turystyki bądź nie ma ich w ogóle.

Analizując rozmieszczenie geograficzne, stwierdzić można, że większość inicjatyw foresightowych związanych z turystyką zostało podjętych w południowej części kraju (województwa: podkarpackie, dolnośląskie, śląskie, opolskie, świętokrzyskie, małopolskie). Instytucjami realizującymi projekty były przede wszystkim państwowe uczelnie wyższe.

Z analizy wynika, że w nielicznych projektach foresightu regionalnego, w których turystyka odgrywa kluczową rolę, priorytetowymi obszarami są przed wszystkim: infrastruktura turystyczna i agroturystyka. W projektach, poza zidentyfikowaniem kluczowych technologii³¹ związanych z turystyką, które z większym lub mniejszym prawdopodobieństwem będą się rozwijały w ciągu najbliższych kilkunastu lat, są budowane scenariusze rozwoju, wskazywane szanse i zagrożenia rozwoju turystyki oraz przedstawiane rekomendacje działań, jakie należy podjąć w celu rozwoju sektora turystycznego.

³⁰ *Ibidem*, s. 32.

³¹ Technologie w przypadku wielu projektów foresightowych są szeroko rozumiane jako kierunki rozwoju.

Tabela 2
Turystyka w projektach foresightu regionalnego realizowanych w Polsce

Nazwa projektu	Strona internetowa	Czas trwania	Cel główny	Obszary i problematyka dotycząca turystyki	Wykonawca	Program
Foresight technologiczny na rzecz zrównoważonego rozwoju Małopolski	www.foresight.msap.pl	09.2006 – 05.2008	Stworzenie prognozy rozwoju technologii w województwie małopolskim w trzech obszarach badawczych: infrastruktura (głównie transport), zasoby naturalne i nowe materiały oraz wzrost gospodarczy.	Opracowano scenariusze rozwoju dla trzech obszarów badawczych. Odniesienia do rozwoju turystyki znalazły się w obszarze problemowym: „Infrastruktura turystyczna – aspekty inwestycyjne i ochronne”. Opracowano dla niego scenariusz optymistyczny i pesymistyczny oraz listę rekomendowanych działań. Przygotowany został również zbiór priorytetowych kierunków badań. W odniesieniu do turystyki uznano za priorytetowe badania nad rozwojem turystyki w kontekście planowania przestrzennego (różnicowanie funkcjonalne, uzupełnienie i zagęszczenie zabudowy, określanie form i standardów zabudowy, wyposażenie przestrzeni publicznej).	Małopolską Szkołę Administracji Publicznej, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie	Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, lata 2004-2006
Monitorowanie i prognozowanie (foresight) priorytetowych, innowacyjnych technologicznych technologii dla zrównoważonego rozwoju mazowieckiego	www.formazovia.pl	07.2006 – 06.2008	Identyfikacja wiodących technologii o znaczeniu strategicznym, których rozwijanie w następnych 20 latach będzie priorytetowe dla regionu województwa mazowieckiego.	W scenariuszach rozwoju obszaru: „Rozwój infrastruktury i zagospodarowanie przestrzenne” opracowano scenariusz bazowy negatywny i pozytywny dla rozwoju infrastruktury turystycznej. Pojawiły się również wzmianki odnośnie do turystyki w scenariuszach obszaru: „Środowisko naturalne”. Utworzono bazę technologii perspektywicznych, w której znalazły się następujące technologie związane z turystyką: <ul style="list-style-type: none"> • internetowe regionalne bazy danych do wspierania sektora turystycznego; • systemy zarządzania infrastrukturą turystyczną; • agroturystyka. 	Przemysłowy Instytut Automatyki i Pomiarów	Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, lata 2004-2006

Nazwa projektu	Strona internetowa	Czas trwania	Cel główny	Obszary i problematyka dotycząca turystyki	Wykonawca	Program
	www.foresight.opole.pl	09.2006 – 06.2008	Identyfikacja i ocena kluczowych technologii mających wpływ na zrównoważony i trwały rozwój regionu opolskiego, a w szczególności wyznaczenie priorytetów w dziedzinie badań i rozwoju, w zakresie dopasowania rynku podazy technologii do uwarunkowań regionalnych.	Wyłoniono 6 obszarów kluczowych dla rozwoju województwa opolskiego. Obszar kluczowy „Rolnictwo, agroturystyka i leśnictwo” w części odnosi się do rozwoju turystyki.	Politechnika Opolska	Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, lata 2004-2006
Priorytetowe technologie dla zrównoważonego rozwoju województwa świętokrzyskiego	www.tu.kielce.pl/foresight	07.2006 – 07.2008	Wskazanie i ocena przyszłych potrzeb, szans i zagrożeń związanych z rozwojem gospodarczym oraz przedstawienie koncepcji odpowiednich działań wyprzedzających z dziedziny nauki i techniki.	Wyłoniono 20 technologii wiodących, spośród których 2 odnoszą się do turystyki. Wiodące technologie dla rozwoju województwa świętokrzyskiego związane z turystyką: <ul style="list-style-type: none"> • rozwój specjalistycznych produktów turystycznych (np. powstanie parków tematycznych) wykorzystujących potencjał kulturowy i przyrodniczy regionu <ul style="list-style-type: none"> – technologia o bardzo dużym prawdopodobieństwie wdrożenia; • rozwój produktów tradycyjnych i regionalnych w gospodarstwach o profilu ekoagroturystycznym <ul style="list-style-type: none"> – technologia o dużym prawdopodobieństwie wdrożenia. 	Politechnika Świętokrzyska w Kielcach	Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, lata 2004-2006
Priorytetowe technologie dla zrównoważonego rozwoju województwa podkarpackiego	www.prz.edu.pl/foresight	07.2006 – 06.2008	Wskazanie i ocena przyszłych potrzeb, szans i zagrożeń związanych z rozwojem gospodarczym oraz przedstawienie koncepcji odpowiednich działań wyprzedzających z dziedziny nauki i techniki.	Zidentyfikowano 7 obszarów kluczowych dla rozwoju województwa podkarpackiego, z których wyłoniono 9 technologii priorytetowych. W obszarze „Turystyka, rekreacja i rehabilitacja, zdrowie” za technologię priorytetową uznano: Rozwój agroturystyki i ekoturystyki; stworzenie klastrów gospodarstw agroturystycznych oferujących usługi turystyczne, terapeutyczne i rekreacyjne. W obszarze „Turystyka, rekreacja i rehabilitacja, zdrowie” opracowano również trzy scenariusze rozwoju: optymistyczny, pesymistyczny i najbardziej prawdopodobny.	Politechnika Rzeszowska	Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, lata 2004-2006

Nazwa projektu	Strona internetowa	Czas trwania	Cel główny	Obszary i problematyka dotycząca turystyki	Wykonawca	Program
Perspektywa Technologiczna Kraków Małopolska 2020	www.foresight.kpt.krakow.pl	08.2008 – 12.2010	Wzrost znaczenia województwa małopolskiego wśród europejskich regionów wiedzy.	Została opracowana strategia rozwoju dla 10 technologii przyszłości, technicznie możliwych do wdrożenia i zastosowania w Małopolsce do roku 2020. Technologia przyszłości związaną z rozwojem turystyki jest: „Bezdotykowy interfejs komputerowy” mogący mieć zastosowanie jako interaktywny przewodnik turystyczny i muzealny.	Krakowski Park Technologiczny Sp. z o.o.	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013
Pomorze 2030 Scenariusze rozwoju i kluczowe technologie	www.pomorze2030.pl	08.2008 – 07.2011	Dostarczenie nowej wiedzy nt. przyszłości Pomorza poprzez określenie scenariuszy rozwoju Pomorza i kluczowych technologii oraz uruchomienie procesów antycypowania przyszłości i wykorzystania tej wiedzy w regionie dzięki zastosowaniu metod foresight'u.	Pojawiły się drobne zmiany dotyczące turystyki w aspekcie korzystnych warunków do specjalizacji technologicznych: <ul style="list-style-type: none"> nauki przyrodnicze – biologia środowiskowa i ekologiczna; rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo i żywność; wyjaśnienie złożonej interakcji pomiędzy bioróżnorodnością a ekosystemami; rozwój technologii produkcji harmonizującej z ekosystemami i poprawiającej stan środowiska naturalnego; środowisko – środowisko miejskie; koncentrowanie się na identyfikacji i łagodzeniu skutków. Żadna z wymienionych specjalizacji technologicznych nie znalazła się w gronie kluczowych technologii Pomorza.	Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013
Identyfikacja potencjału i zasobów Dolnego Śląska w obszarze nauki i technologie na rzecz poprawy jakości życia (Quality of Life) oraz wytyczenie przyszłych kierunków rozwoju. Badania metodami foresight	www.qolue.wroc.pl	01.2009 – 06.2011	Podniesienie poziomu wykorzystania technologii na rzecz poprawy życia (Quality of Life) jako zaplecza dla kreowania innowacyjnej gospodarki opartej na wiedzy na Dolnym Śląsku, a w efekcie wsparcie rozwoju cywilizacyjno-gospodarczego przy jednoczesnym zdynamizowaniu zrównoważonego rozwoju województwa.	Opracowano scenariusze optymistyczne i pesymistyczne rozwoju nauki i technologii w obszarze „Bezpieczna Żywność”, „Ochrona Środowiska”, „Biotekologia i Farmaceutyka”. W scenariuszach rozwoju obszaru „Bezpieczna Żywność” przedsięwzięcia w zakresie agroturystyki i gospodarstw ekologicznych w obszarze zostały uznane za perspektywiczne dla rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku.	Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013

Nazwa projektu	Strona internetowa	Czas trwania	Cel główny	Obszary i problematyka dotycząca turystyki	Wykonawca	Program
	www.scenariusze.slask2050.pl	03.2008 – 12.2011	<p>Wsparcie strategii przestrzennego zagospodarowania regionu i subregionów oraz wykreowanie narzędzi tworzenia i realizacji polityki rozwoju regionalnego poprzez systemowe powiązanie przewidywania rozwoju społeczno-gospodarczego z nowym użytkowaniem terenu i kształtowaniem ładu przestrzennego w perspektywie roku 2050.</p>	<p>W grupie kluczowych przyszłych zmian w użytkowaniu terenu województwa śląskiego do roku 2050 znalazła się: rezydencjalizacja terenów atrakcyjnych dla rekreacji i turystyki (zmiany niestabilne). Opracowano 5 scenariuszy przyszłości. Odniesienia do turystyki pojawiły się w scenariuszach:</p> <ul style="list-style-type: none"> • scenariusz 2 – zmiany paradygmatu rozwoju: nastąpi przyrost terenów wykorzystywanych turystycznie, zarówno w tradycyjnych obszarach turystycznych, jak i w nowych; • scenariusz 3 – dominacji sieci rozwoju: nastąpi wyraźny przyrost terenów rekreacyjnych oraz turystyczno-sportowych, natomiast tereny już wykorzystywane w ten sposób będą wykorzystywane intensywniej; • scenariusz 4 – kryzysu: nastąpi spadek powierzchni terenów wykorzystywanych na funkcje turystyczne i sportowo rekreacyjne; • scenariusz 5 – harmonijnego rozwoju: nastąpi rozwój terenów użytkowanych turystycznie oraz rekreacyjnie i sportowo. 	Główny Instytut Górnictwa	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013

Nazwa projektu	Strona internetowa	Czas trwania	Cel główny	Obszary i problematyka dotycząca turystyki	Wykonawca	Program
UPRIS – rozwój Dolnego Śląska – wdrożenie Dolnośląskiej Strategii Innowacji	www.innowacje.dolnyślask.pl	06.2005 – 01.2008	Opracowanie strategii, która stworzy ramy dla optymalizacji polityki innowacji oraz infrastruktury na szczeblu regionalnym, zwłaszcza w odniesieniu do potrzeb MŚP.	<p>Opracowane zostały trzy scenariusze rozwoju. Odniesienia do rozwoju turystyki znalazły się w scenariuszach:</p> <ol style="list-style-type: none"> Gospodarka Oparta na Wiedzy na Dolnym Śląsku – wizja Dolnego Śląska w 2020 r. jako regionu z gospodarką silnie skojarzoną z wiedzą, regionu, w którym blisko do dobrej nauki, nowoczesnego przemysłu i wysokiej jakości usług (teleinformatycznych, medycznych i rekreacyjno-turystycznych). Główne klasterzy usługowe to ochrona zdrowia i turystyka oraz doradztwo finansowe i programowanie komputerowe. Wrocławski obszar metropolitalny jako lokomotywa rozwoju Dolnego Śląska – wizja aglomeracji wrocławskiej jako ośrodka harmonijnego rozwoju gospodarczego i rosnącej jakości życia mieszkańców, przyjaznego inicjowaniu przedsiębiorczości, dynamicznego ośrodka naukowego, kulturalnego i turystycznego o zasięgu ponadregionalnym, znaczącego miejsca współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej. Region, przy wykorzystaniu naturalnego i antropogenicznego położenia, stanie się atrakcyjnym magnesem turystycznym. 	Wrocławskie Centrum Transferu Technologii Politechniki Wrocławskiej	6. Program Ramowy Badań i Rozwoju Technicznego Unii Europejskiej (6PR)

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji przedstawionych na stronach internetowych poszczególnych projektów.

Rozwój turystyki w poszczególnych projektach foresight nie jest poddany szczegółowym badaniom. Jedynym projektem, który kompleksowo zajął się badaniami w sektorze turystyki i uznał go za perspektywiczny, były Priorytowe technologie dla zrównoważonego rozwoju województwa podkarpackiego.

Dotychczasowy brak zainteresowania decydentów regionalnych badaniami foresight w turystyce kształtuje niekorzystną koniunkturę w odniesieniu do jej rozwoju, a co za tym idzie, powoduje, iż jest ona marginalizowana mimo potencjału, jaki posiada. Aby zmienić tę sytuację, należy w jak najkrótszym czasie przystąpić do realizacji badań foresightowych, w kontekście rozwoju turystyki w regionie, i przy udziale przedsiębiorców, naukowców, przedstawicieli administracji publicznej, organizacji pozarządowych i społecznych oraz polityków dokonać wyboru najkorzystniejszych wizji przyszłości, jak również wskazać drogi ich realizacji.

Realizacja projektów foresight na rzecz turystyki skutkowałaby wieloma korzyściami. Przede wszystkim umożliwiłaby szeroko rozumiane kreowanie turystyki, patrzenie w przyszłość i dokonywanie najbardziej efektywnego wyboru, a tylko nie jak dotychczas przewidywanie i zarządzanie nią. Proces foresightu umożliwiłby ocenę konsekwencji obecnych działań i decyzji oraz pomógłby wykryć problemy, zanim się pojawią, i uniknąć ich. Umożliwiłby również opracowanie wizji przyszłości, z których najbardziej perspektywiczne, wdrażane przy zaangażowaniu władz, przedsiębiorców i społeczeństwa, miałyby szansę przyniesienia najwyższych korzyści gospodarczych i społecznych dla regionu.

Podsumowanie

Każdy kraj, region, a także sektor czy firma powinny uwzględniać w procesie zarządzania problem braku wiedzy o przyszłych potencjalnych wydarzeniach. Wraz z początkiem lat dziewięćdziesiątych XX wieku zaczęto intensywnie wykorzystywać foresight – początkowo na poziomie kraju, a następnie także w regionach jako narzędzie do budowania obrazu przyszłości. Obecnie w Polsce obserwuje się coraz większe zainteresowanie tego typu badaniami³².

Wśród projektów foresightu regionalnego dotychczas zrealizowanych w Polsce turystyka zazwyczaj nie jest uznawana za kluczową branżę w aspekcie rozwoju regionów. Niestety, badania foresight w Polsce, mimo iż pozwalałyby stymulować rozwój na poziomie mikroekonomicznym, jak i makroekonomicznym, nie są zbyt często praktykowane. Na piętnaście zrealizowanych projektów foresightu regionalnego w Polsce tylko w ośmiu są wskazywane znaczące odniesienia do rozwoju turystyki. W pozostałych pojawiają się jedynie drobne wzmianki dotyczące turystyki bądź nie ma ich w ogóle.

³² K. Borodako, *Foresight w turystyce. Bariery wykorzystania i rozwoju*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 10.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w nielicznych projektach foresightu regionalnego, w których turystyka odgrywa kluczową rolę, priorytetowymi technologiami są przede wszystkim: infrastruktura turystyczna i agroturystyka. W projektach, poza zidentyfikowaniem kluczowych technologii związanych z turystyką, które z większym lub mniejszym prawdopodobieństwem będą się rozwijały w ciągu najbliższych kilkunastu lat, są budowane scenariusze rozwoju oraz wskazywane szanse i zagrożenia rozwoju turystyki, jak też przedstawiane rekomendacje działań, jakie należy podjąć w celu rozwoju sektora turystycznego. Jedynym projektem, który kompleksowo zajął się badaniami w sektorze turystyki i uznał go za perspektywiczny, były Priorytetowe technologie dla zrównoważonego rozwoju województwa podkarpackiego.

Gospodarka turystyczna musi dziś optymalnie przygotowywać się do zmian związanych z nowymi trendami społeczno-ekonomicznymi i technologicznymi. Realizowane w polskich regionach procesy budowania lub aktualizowania strategii rozwoju tego sektora powinny zostać rozbudowane o dodatkowy proces, jakim jest foresight. Projekty te umożliwiłyby wybór najkorzystniejszej wizji przyszłości turystyki w regionie oraz wskazałyby drogi jej realizacji.